

УДК 343.36(477)

**Ю.І. ГУМЕНЮК**, Львівський державний університет внутрішніх справ

## **ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЛЮДИНИ ВІДПОВІДНО ДО СТ.208 КПК УКРАЇНИ**

*Ключові слова:* затримання людини, очевидець, потерпілий, сукупність ознак, очевидність, матеріали оперативно-розшукової діяльності

Актуальність досліджуваного питання визначається проведенням анкетуванням співробітників різних підрозділів органів внутрішніх справ – 83 % анкетованих підтвердили, що випадки затримання, передбачені ст.208 Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) [1], безпосередньо вказують на причетність людини до вчинення злочину. Відтак, при затриманні людини у конкретному, визначеному кримінальним процесуальним законом випадку, співробітник міліції вважає затриманого злочинцем. У зазначеній ситуації недопустимим є двозначне тлумачення підстав затримання, що може суттєво знизити результативність затримання.

Дослідженню діянь, пов'язаних із затриманням особи, що вчинила злочин, присвятили праці українські та російські вчені, зокрема П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, І.С. Власов, П.А. Воробей, В.Н. Григор'єв, М.С. Гринберг, В.П. Діденко, С.А. Денісов, В.Ф. Кириченко, М.І. Коржанський, Ю.І. Кулешов, Г.С. Курбанов, М.П. Михайленко, В.Т. Нор, В.І. Осадчий, І.Л. Петрухін, Ш.С. Рашковська, П.Л. Сурихін та інші. Звідси, мета статті – дослідити норми кримінального процесуаль-

ного законодавства, які урегульовують випадки затримання людини, та визначити можливість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як підстави для кримінального процесуального затримання.

Проведений нами аналіз практики застосування ст.208 КПК України свідчить, що випадки для затримання людини співробітниками міліції та слідчими органів досудового розслідування часто тлумачаться по-різному [2]. Першим випадком є затримання людини, яку застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення (п.1 ч.1 ст.208 КПК України). Ряд вчених вважають, що тут слід розуміти не лише момент закінчення протиправних дій, за які передбачене покарання у вигляді позбавлення волі, але й випадки, коли така людина певний час переслідувалася співробітниками міліції [2]. Процес переслідування має бути безпосереднім – співробітник міліції попередньо візуально ідентифікує людину за зовнішніми ознаками та не втрачає її з поля зору. Попередньо сформоване уявлення про утікача дозволить миттєво та обґрунтовано його повторно ідентифікувати, виділити серед інших об'єктів, у разі короткочасної втрати візуального контролю над ним. Другим випадком є затримання людини, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (п.2 ч.1 ст.208 КПК України). Акцентовано увагу на понятті «очевидець», визначення якому кримінально-процесуальне законодавство не дає. Це не свідок – фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань, процесуальний статус якого закріплений ст.65 КПК України. У тлумачних словниках української

мови зміст поняття «очевидець» розкривається як «той, хто був безпосереднім свідком, спостерігачем якої-небудь події, пригоди [3, с.871]. У контексті нашого дослідження під поняттям «очевидець» розуміється людина, яка особисто та безпосередньо спостерігала факт вчинення затримуваним протиправного діяння, яке є кримінально каранним.

Потерпілим, згідно положень ст.55 КПК України, є фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення, а не так як раніше доводилось чекати винесення постанови про визнання потерпілим з метою реалізації свої законних прав. Обсяг прав потерпілого значно ширший, а ніж у заявника, тому, не даремно законодавець передбачив необхідність вручення пам'ятки про його процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення. Зловживання службових осіб правоохоронних органів можливістю автоматичного набуття статусу потерпілого унеможливується шляхом закріплення у КПК України права слідчого відмовити в такому визнанні.

У зазначеному випадку слід окремо розглянути момент, пов'язаний зі виявленням сукупності очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, які вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин (п.2 ч.1 ст.208 КПК України). Ключовим у цьому є слово «очевидний». Поняття «очевидний» означає дуже помітний, неприхований; безсумнівний, безперечний; цілком певний, незаперечний; явний [4, с.172; 5, с.854]. Тобто, очевидні ознаки на тілі, одязі чи місці події, це ті «сліди», які безпосередньо та категорично вказують на причетність людини до злочину,

унеможливаючи інше швидке та обґрунтоване пояснення їх некримінального походження. На нашу думку, для прикладу, під очевидними ознаками слід розуміти наявність на тілі, одязі такої людини слідів крові (від тілесних ушкоджень), фарби (крадіжки із сейфів банкоматів), знарядь злочину (пошкоджений внаслідок дорожньо-транспортної пригоди транспортний засіб; вогнепальна зброя) тощо. Логічно припустити, що у разі сумнівів, коли співробітник міліції не впевнений, що виявлені ним очевидні ознаки на тілі, одязі чи місці події, не можуть в достатній, на його думку, мірі свідчити про безпосереднє відношення людини до вчинення або замаху на вчинення конкретного злочину, він не має права проводити затримання. У конструюванні норми законодавець використав термін «сукупність». Звертаючись до спеціалізованих словників української мови, зазначений термін означає «неподільна єдність чого-небудь; загальна кількість, сума чогось [3, с.1412]. Відтак, зміст вказаного терміну в контексті розглядуваної процесуальної норми, на нашу думку, означає наявність двох і більше очевидних спільних ознак, які ідентифікують причетність конкретної людини до злочину.

Відтак лише присутність явних ознак на тілі, одязі чи місці події, виявлених у тієї або іншої людини, не дає співробітнику міліції підстав для її затримання. У кожному конкретному випадку виявлення очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події необхідно в комплексі співставляти з іншими обставинами виявленої протиправної діяльності, що збільшить ймовірність законності та обґрунтованості прийнятого рішення про затримання людини. При прийнятті такого рішення необхідно враховувати адекватність фізичної та психологічної поведінки затримуваного, що може бути підтвердженням причетності до протиправної поведінки, або ж захисною

реакцією на звернення співробітника міліції, що часто зустрічається сьогодні.

Інших випадків затримання людини ст.208 КПК України не передбачено, на відміну від кримінально-процесуального законодавства Російської Федерації, де в ч.2 ст.91 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації зазначено, що «при наличии иных данных, дающих основание подозревать лицо в совершении преступления, оно может быть задержано, если это лицо пыталось скрыться, либо не имеет постоянного места жительства, либо не установлена его личность, либо если следователем с согласия руководителя следственного органа или дознавателем с согласия прокурора в суд направлено ходатайство об избрании в отношении указанного лица меры пресечения в виде заключения под стражу» [6]. Цінність цієї норми для оперативних підрозділів правоохоронних органів РФ є очевидною: по суті можна затримати будь-яку особу та формально обґрунтувати законність такого затримання. Таке формулювання є обґрунтованим і припустимим у разі затримання винуватої особи. В іншому випадку зазначена норма є законним прикриттям можливих зловживань співробітників поліції владними повноваженнями.

Повертаючись до теми нашого дослідження про можливість використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в якості підстав для затримання, вважаємо, що результати оперативно-розшукової діяльності не можуть бути підставою для кримінально-процесуального затримання, передбаченого ст.208 КПК України. Відповідно до п.3 ст.10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються для попередження, припинення і розслідування злочинів [7]. Відтак, зазначені матеріали виконують пошукову та орієнтуючу фу-

нкції для співробітника міліції, який на її основі може запобігти вчиненню злочину або оперативно, тобто швидко виявити, чи встановити «сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події, які вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин».

Таким чином, на відміну від кримінально-процесуального законодавства Російської Федерації Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає можливості кримінального процесуального затримання особи на підставі матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Зазначені матеріали можуть зорієнтувати співробітника міліції запобігти злочину чи припинити його на стадіях готування чи замаху.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р., № 4651-VI // ВВР України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
2. Власов И. С. Ответственность за преступления против правосудия / И. С. Власов, И. М. Тяжкова. – М. : Юрид. лит., 1968. – 136 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Новий словник української мови : у 4 т. / укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Вид-во «Аконіт», 2001. – Т. 3. – 927 с.
5. Російсько-український словник : у 4 т. – Т. 2. К–О / І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, В. В. Жайворонюк та ін. – К. : Знання, 2012. – 860 с. – (Академічні словники).
6. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : от 18.12.2001 г., № 174-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/upkrf>.
7. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р.,

№ 2135–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/> | 2135-12.

*Гуменюк Ю. І. Щодо можливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як підстави для затримання людини відповідно до ст.208 КПК України / Ю. І. Гуменюк // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 75–78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP\\_index.htm\\_2015\\_1\\_14.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_14.pdf)*

Аналізуються норми кримінального процесуального законодавства, яким урегульовані випадки затримання людини. Обґрунтовується відсутність можливості використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності як приводу для кримінального процесуального затримання людини. Проведено порівняльний аналіз норм національного кримінального процесуального законодавства із аналогічними нормами законодавства Російської Федерації.

\*\*\*

*Гуменюк Ю.И. О возможности использования материалов оперативно-розыскной деятельности как основания для задержания человека соответственно ст.208 УПК Украины*

Анализируются нормы уголовного процессуального законодательства, которыми урегулированные случаи задержания человека. Обосновывается отсутствие возможности использования материалов оперативно-розыскной деятельности как повода для уголовного процессуального задержания человека. Проведен сравнительный анализ норм национального уголовного процессуального законодательства с аналогичными нормами законодательства Российской Федерации.

\*\*\*

*Gymenyuk Y.I. In Relation to Possibility of the Use of Materials of Operative- Searching Activity as Founding for Detention of Man Accordingly to Article 208 CCP of Ukraine*

The norms of criminal judicial legislation, which well-regulated cases of detention of man, are analyzed. Absence of possibility of the use of materials of operative-searching activity is grounded as to cause for criminal judicial detention of man. The comparative analysis of norms of national criminal judicial legislation is conducted with the analogical norms of legislation of Russian Federation. A comparative analysis of the rules of national criminal procedural legislation with similar legislation of the Russian Federation was made.

Форум Права